

## ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ВІЗ

Мовний і мовленнєвий розвиток особистості майбутнього вчителя початкової школи неодмінно свідчить, чи відбулося його професійне становлення, чи відображають його педагогічні якості рівень тієї фахової підготовки, якої він набув за роки навчання у вищому навчальному закладі. Безперечно, "освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника вищого навчального закладу відображає цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначає місце фахівця у структурі галузей економіки держави і вимоги до його компетентності...", – зазначається у Законі України "Про вищу освіту" [7, с. 6]. Лінгвістична компетентність майбутнього вчителя початкових класів є домінантою всього складного процесу її набуття в умовах інноваційних технологій, основними ознаками яких є творчий пошук нестандартних рішень у проблемних ситуаціях, розрахованих на розвиток інтелектуальної діяльності, мислення та пізнання, мови та мовлення студентів. Джерелом формування лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи є аналіз особливостей синтаксису авторського тексту, адже: 1) текст є продуктом мови; 2) у більшості випадків він має складну, часто багатоярусну структуру; 3) характеризується інформативною (змістовною) завершеністю, повнотою та самостійністю; 4) художній текст не є однозначним, тому допускає різні, у тому числі і суб'єктивні тлумачення; 5) він відрізняється від інших різновидів текстів обов'язковою експресивністю, тобто є засобом впливу на почуття та думки читачів; 6) йому притаманна характерна образність та виразність, які створюються мовними одиницями всіх рівнів [4, с. 5].

Оскільки лінгвістичний аналіз тексту – "вид мовного аналізу; його мета – виявлення системи мовних засобів, за допомогою яких передається ідейно-тематичний та естетичний зміст літературно-художнього твору..." [5, с. 95], навчити майбутнього вчителя початкової школи прийомам такого аналізу на прикладі вивчення синтаксичної манери прозаїків та поетів є основним завданням викла-

дача, який працює над формуванням лінгвістично компетентної особистості. Звідси й актуальність теми.

**Метою дослідження** є визначення, теоретичне обґрунтування та практична перевірка педагогічної інноватики використання мовного аналізу авторського тексту для формування лінгвокомпетентності майбутнього фахівця початкової школи.

**Концептуальною ідеєю** дослідження є положення про те, що мовний і мовленнєвий компоненти є головною ланкою у практичній діяльності вчителя молодших класів, тому й виникає потреба в удосконаленні його професійної підготовки, оскільки основною метою вивчення мови є комунікативність – активатор пізнавальної діяльності, отже, й інтелектуальної культури особистості.

Відомо, що будь-який твір художньої літератури не є чимось відокремленим від людини, яка його створила. Вивчати мову тексту прози або поезії неможливо без пізнання особистості автора, усвідомлення ним моделі життя, особливостей світосприймання, неповторності його мистецтва володіння словом. Саме синтаксична манера автора дозволяє побачити і відчувити його індивідуальність, адже різні лексичні одиниці "грають" яскравими фарбами найбільш цікаво, коли "живуть" у зв'язному мовленні персонажів творів, і навіть пейзажні описи, які завжди є пропущеними крізь призму настроїв героїв, сприймаються зовсім по-іншому, якщо розглядати їх як синтаксичні одиниці. Намагаючись навчити студентів відчувати синтаксичну магічність тексту, аналізувати його лінгвостилістичні ознаки, ми спостерігаємо, як зароджується у них інтерес до пізнання творчого почерку майстра, як хочеться їм знову поринути в магію його слова. Синтаксис літературної мови "...дає первісну логічну освіту", "на синтаксисі розвивається та міцніє розумова здібність учня", "синтаксис буде кашвою, безбарвною основою, яка буде затканою відмінними кольорами різноманітних понять, що виражені словами", "початковий синтаксис пояснює формули мислення, які є спільними для всіх народів: це логіка – загальна" [1, с. 382]. Погляд Ф. Бусласва щодо цього питання є основою для вивчення синтаксису, для сприймання синтаксичної думки як органічної єдності, в усій її різнобарвності та життєдайності. Впевнені в тому, що професійно навчити студента аналізувати синтаксичні явища означає створити відповідне синтаксичне мовне поле для його мовної та мовленнєвої діяльності. Вміння аналізувати синтак-

сичні явища на прикладі літературних творів неодмінно свідчить про оригінальність, нестандартність підходів до дослідження сполучень слів та об'єднання речень, адже авторський синтаксис справедливо сприймається як розвинена жива мова автора, його творче обличчя, характер, образ мислення тощо. Будь-який текст, що аналізується, "...несе на собі відбиток авторської індивідуальності. Текст має синтетичний характер, поєднуючи в собі мовні сутності та мовленнєві ознаки. Він є водночас одиницею мови та мовленнєвим утворенням" [2, с. 35]. Отже, формуючи лінгвістичну компетентність майбутнього вчителя, викладач може оцінити свої можливості як компетентного фахівця, а також можливості студентів, послідовно підводячи їх до вивчення авторського синтаксису. Викладач має обов'язково довести студентам, що текст можна розглядати як "...синонім терміну *висловлення*, а також терміну *зв'язне мовлення* в іншому значенні. Текст, звичайно, є поєднанням теми та задуму і характеризується відносною завершеністю, внутрішньою синтаксичною структурою (на рівні складного синтаксичного цілого та речень), а також композиційною та логічною. Не варто ототожнювати текст з літературним твором. Текст – це термін, що означає мовну тканину літературного твору..." [5, с. 207].

Звісно, робота з текстом у початковій та середній школі дещо відрізняється від роботи над лінгвістичним аналізом авторського тексту у ВНЗ. У початковій школі, середній ланці навчання текст та робота з ним має основну мету – розвиток зв'язного мовлення учнів. Усі види роботи з текстом – і переказ, і твори, і самостійне складання тексту учнями є спрямованими на те, щоб навчити учнів використовувати текст як одиницю мовлення. Вища школа вимагає від студентів, окрім мовленнєвих завдань, мовного сприймання тексту, його функціонування як мовної одиниці у системі створених ним же завдань та констатації осмислених фактів, що підтверджуються відповідними практичними вправами. Результатом такої роботи є абсолютно вільне володіння матеріалом, що його було зібрано, та свідоме прочитання літературного твору. Для того, щоб пізнати будь-яке мовне явище, маємо навчити студента, по-перше, визначити предмет дослідження. У нашому випадку таким предметом виступає дослідження функціонування синтаксичних одиниць (словосполучення, простого, потім складного речення) у прозаїчних та поетичних текстах для дітей. По-друге, викладачеві варто

скоригувати роботу студента відповідно до його намагань знаходження у текстах означених одиниць свідомо, обов'язково порівнюючи їх з випадками вживання автором у різних його творах, оскільки, на думку О. Савченко, "...розвиток уміння порівнювати визначається не тільки індивідуальними особливостями процесу порівняння, а й методикою роботи вчителя" [8, с. 35]. Таким чином, відбувається творчий пошук, результатом якого є зразки як тотожних, так і відмінних синтаксичних одиниць, а для студента саме у такому разі відкривається "малюнок" творчої манери автора. Потретс, студент характеризує знайдені одиниці, використовуючи власні теоретичні знання, спостереження, набуті ним у процесі практичного досвіду, оскільки він привчається мислити лінгвістично компетентно.

Окрім аналізу синтаксичної манери окремих авторів, можливе використання, саме у порівняльному аспекті, зразків усної народної творчості, зокрема, паремій, які також є лінгвістичними текстами. "Паремії є мінімальними текстами, які людина сприймає та засвоює першими; це своєрідні тексти для початкового навчання. Вони є легкими для засвоєння та водночас зручним і дуже корисним матеріалом для вивчення мови, тому що відносяться до знаків номінативно-комунікаційного типу..." [9, с. 36]. Звернення до паремій надає нового імпульсу до вивчення студентами синтаксичного аналізу тексту, адже синтаксичні можливості паремій є так само невичерпними, як і можливості авторського синтаксису. І паремії, і тексти творів окремих авторів є лінгвістичними зразками вираження колективної та індивідуальної думки і мислення, а відтак – зразками пізнання світу народом та окремою людиною. Майбутньому вчителю початкової школи необхідно знати, що "на поверхневому синтаксичному рівні пареміологічні одиниці є набором правильних інваріантних конструцій усіх видів речень, що розрізняються найбільшою простотою та чіткою формальністю завдяки стійкості семантичних і синтаксичних зв'язків словникових компонентів" [9, с. 36]. А відтак маємо наголосити, що і для учнів початкової школи зразки паремій стають справжньою скарбницею для поповнення словникового запасу, який характеризує їхню мовленнєву спроможність та здатність до спілкування. Таким чином, студент самостійно може зробити відповідні висновки щодо свого вміння користуватися пареміологічним матеріалом, адже "культурні знання, що

закарбовані у плані змісту паремій, є частиною мовної компетентності того, хто послуговується мовою" [9, с. 37]. Для початкового оволодіння мовою та мовленням учнів молодших класів обов'язково торкаються ще одного виду народної творчості або ж авторського жанру – казок, адже "...за своєю генезою казка може розглядатися як своєрідний засіб збереження та передачі традиційної культури мовлення" [3, с. 202]. Пізнати мовний та мовленнєвий план казок можливо саме у вивченні синтаксичного малюнку текстів цього своєрідного жанру усної творчості. Незважаючи на те, чи є казка народною або ж належить перу майстра, можна означити параметри вивчення її художнього тексту як лінгвістичної та комунікативної одиниці. Дійсно, сама своєрідність казкового жанру диктує мовне та мовленнєве насичення її тексту. Такий текст варто аналізувати, враховуючи специфічність синтаксичних конструкцій, що складають рівні її мовного навантаження. Хоча казка є художнім текстом, у ньому не спостерігається суперечності між задумом автора та втіленням, як у художньому тексті. Всі виражальні мовні засоби мають адекватну та однозначну інтерпретацію у тексті казки з огляду на його комунікативне навантаження. Стосунки персонажів казки створюють емоційний рівень тексту, що є необхідним для успішного сприймання та глибокого розуміння змісту [3, с. 202]. Специфічність таких текстів маємо довести за допомогою реалізації творчих задумів викладача і студента, що створить відповідні умови для творчого тренінгу майбутнього вчителя початкової школи, допоможе йому у подальшій практичній роботі, адже мовна організація казок і нестандартність підходу до синтаксичного аналізу їх дозволять, вважаємо, суттєво вплинути на якість мовної підготовки та лінгвістичну компетентність фахівця.

Найкращі умови для розвитку активності та самостійності студентів виявляються у творчій діяльності, що є спрямованою на відкриття, конструювання нового, невідомого. Цим новим можуть бути знання, які здобуваються у самостійному пошукові. Творча пізнавальна діяльність сприяє зміні стереотипного мислення на перетворювальне, яке характеризується рухливістю, гнучкістю, оригінальністю, критичністю [6, с. 65]. Отже, маємо зробити **висновок**, що лінгвостилістичний аналіз синтаксичних моделей індивідуальних авторських особливостей у текстах творів і є тим головним критерієм, який перевіряє лінгвістичну спроможність студента до власних відкриттів, до усвідомлення

перевага пошуку нового перед застарілими методами навчання, адже він демонструє рівень розвитку інтелекту і лінгвокомпетентність педагогічної мовної особистості.

**Список використаних джерел:** 1. *Буслаев Ф. И.* Преподавание отечественного языка : [учеб. пособие] / Ф. И. Буслаев. – М. : Просвещение, 1992. – 512 с. 2. *Бухбиндер В. А.* О некоторых теоретических и прикладных аспектах лингвистики текста / В. А. Бухбиндер // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам : сборник научных статей. – К. : Вища школа, 1978. – С. 30-38. 3. *Дворжецкая М. П.* К проблеме лингвистической эффективности речевого текста (на материале английской сказки) / М. П. Дворжецкая // Лингвистика текста и обучение иностранным языкам : сборник научных статей. – К. : Вища школа, 1978. – С. 201-205. 4. Лингвостилистический анализ художественного текста в школе : методич. указания к спецсеминару / сост. Л. И. Гетман. – Нежин : НГПИ, 1991. – 44 с. 5. *Львов М. Р.* Словарь-справочник по методике русского языка : [учеб. пособие] / М. Р. Львов. – М. : Просвещение, 1988. – 240 с. 6. *Омеляненко С.* Развитие педагогического мышления майбутніх учителів у процесі загальнопедагогічної підготовки / С. Омеляненко // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 65-67. 7. *Про вищу освіту : Закон України // Освіта.* – 2002. – № 12-13. – С. 5-12. 8. *Савченко О. Я.* Порівняння в навчанні учнів початкових класів / О. Я. Савченко. – К. : Радянська школа, 1977. – 151 с. 9. Язык образования и образование языка // Материалы Международной научной конференции (Великий Новгород, 11-13 июня 2000 года). – Великий Новгород : НовГУ, 2000. – 382 с.